

Opsterlandse Compagnonsvaart

Terwijl men in de provincie Groningen druk bezig is het cultuurtoerisme te promoten, kent men in Zuidoost-Friesland de stichting de Nije Kompanjons die zich al twintig jaar beijvert voor het in stand houden van de Opsterlandse Compagnonsvaart, een belangrijk cultuurhistorisch onderdeel van de recreatieve Turfroute

Jan Abrahamse

De geschiedenis van de Opsterlandse Compagnonsvaart ligt in de vervening van dit deel van Friesland. In 1606 kregen de eigenaren van de Kortezwaagster venen nabij het huidige Gorredijk toestemming een brug met sluis aan te leggen in wat toen het begin van de Opsterlandse Compagnonsvaart zou worden. De aanleg van de vaart ging uiterst langzaam. In 1718 was men nog maar gevorderd tot Lippenhuizen. Daarna ging het sneller. In 1767 was van de totale lengte van de vaart die 31 kilometer bedraagt vanaf Gorredijk tot de Drentse grens 12,8 kilometer gerealiseerd. In 1790 werd begonnen met de aanleg van het laatste stuk door Oosterwolde en Appelscha. Van hieruit zou de vaart verbonden worden met de Witte Wijk in Drente. Bij de provinciegrens werd echter een dam gemaakt om waterverlies uit de Smildervaart te voorkomen. Het heeft echter tot 1894 geduurd voor deze dam mocht worden doorgraven. Men durfde aan beide kanten van de grens die dam niet te verwijderen. In Drente was men bang dat het water naar Friesland zou stromen, zodat Drente droog zou vallen en Friesland was bang dat het overstroomd zou worden. Nadat het onderhoud van de Opsterlandse Compagnonsvaart is overgedragen aan de provincie Friesland en het onderhoud van de Drentse Hoofdvaart aan het Rijk heeft men de bezwaren op grond

van studies ongegrond verklaard. Op Fries grondgebied werd toen de Damsluis gebouwd. De scheepvaart op de Opsterlandse Compagnonsvaart nam daarna snel af omdat de turf uit dit deel van Friesland voortaan via de Smildervaart en het Meppelerdiep naar de Zuiderzee vervoerd werd. Dat wil overigens niet zeggen dat de scheepvaart op de Opsterlandse Compagnonsvaart voordien onbelangrijk was. Zo passeerden in de jaren 1850 - 1880 meer dan 10.000 schepen jaarlijks de sluis in Gorredijk, in 1876 zelfs 15.527 stuks. Na 1880 nam de scheepvaart af, wat mee veroorzaakt is door de opkomst van de steenkool, waardoor de vraag naar turf minder werd.

De Nije Kompanjons is een stichting die 20 jaar geleden in het leven is geroepen om de Opsterlandse Compagnonsvaart op te houden. Voor de scheepvaart had hij geen betekenis meer. Daarom was de provincie gekomen met een voorstel om de bediening van bruggen en sluisen te staken en daar waar bruggen vernieuwd moesten worden zou men een dam aanbrengen. Het was pater L. van Ulden uit Gorredijk die zich bijzonder heeft ingespannen om de vaart open te houden. Hij begint al in 1970 met acties. In de Leeuwarder Courant van 13 december 1973 lezen we dat in hotel Van der Zee in Gorredijk een vergadering is gehouden

Vignet Turfroute

waarin wordt besloten om een stichting tot de instandhouding van de Opsterlandse Compagnonsvaart in het leven te roepen. Het was pater Van Ulden die hier - overigens niet voor de eerste keer - een boeiend betoog hield over het openhouden van de vaarverbinding. 'Ik zit hier nu drie jaar in Gorredijk en ik heb de indruk gekregen dat de vaart één van de waterwegen is die langzaam in het vergeetboek raakt, om dan een stille dood te sterven.' Zijn argumenten destijds waren: de scheepvaartfunctie bestaat wel degelijk, er zijn recreatiemogelijkheden en het openhouden van de vaart geeft werkgelegenheid. De Stichting wordt de Nije Kompanjons genoemd en de eerste voorzitter was pater L. van Ulden, tegenwoordig pastoor in Sneek. In gesprek met de huidige bestuursleden W.J.A. Lingsma uit Lippenhuizen en R.P.Brands uit Gorredijk komt de rol van de

Groot uit Hemrik

Uitgave K. A. Lingsma. Foto J. Duijzer, Leeuwarde

Opsterlandse Compagnonsvaart te Hemrik. De man met de fiets is een oom van het huidige bestuurslid van de Nije Kompanjons, de heer Lingsma. Foto Streekmuseum Opsterland

katholieke voorganger duidelijk naar voren. Lingsma: 'Het is pater Van Ulden geweest die al heel vroeg inzag dat je een cultuurhistorisch monument zou gaan vernietigen. Dat heeft hij haarscherp aan gevoeld. Hij komt uit Limburg en woonde toen nog maar net in Gorredijk en wist zich in korte tijd veel informatie over de vaart te verzamelen.' Brands: 'Hij had de gave van het woord en de pen en vooral had hij gezag.' De bevolking was destijds verdeeld. De vaart loopt dwars Oosterwolde zodat de plaats in tweeën wordt gesneden. De toenmalige burgemeester wilde de vaart graag dichtgooien om enerzijds Oosterwolde te laten ontwikkelen en anderzijds het ver-

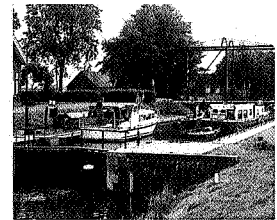
keersprobleem op te lossen. Het openhouden van de vaart betekende beweegbare bruggen. Ook in Appelscha waren bezwaren. Verder moest er nogal wat achterstallig onderhoud aan bruggen, sluisen en oevers gedaan worden. Lingsma: 'Elders in Nederland zijn veel vaarten geheel of gedeeltelijk gedempt. Men heeft daarop winkelcentra en/of parkeerplaatsen gebouwd. Veel gemeenten trekken zich nu de haren uit het hoofd omdat ze toen gedempt hebben. Op sommige plaatsen worden de vaarten zelfs weer opengelegd. Langs de Turfroute voeren zo'n 80 jaar geleden zo'n 80 schepen per dag. Daarnaast waren er bodediensten in de vaart.'

Vignetten

De Opsterlandse Compagnonsvaart loopt van Appelscha via Oosterwolde, Donkerbroek, Wijnjewoude, Lippenhuizen naar Gorredijk. Vandaar kan men varen naar Oldeboorn en Akkrum. In 1991 dreigde de bediening van de bruggen en sluisen opnieuw te verdwijnen omdat de provincie zonder enige vorm van overleg geen geld meer uitgetrokken op de begroting. Brands: 'Dat bericht hoorden wij via Radio Fryslân. Wij hebben toen overleg gevoerd met de provincie en de gemeenten Opsterland en Ooststellingwerf met als resultaat een verkorting van de bedieningstijden tot 14 weken per jaar.' Dit jaar is dat van 30 mei

Opsterlandse Compagnonsvaart te Gorredijk in vroeger tijden. Foto Streekmuseum Opsterland

Boten in de Damsluis bij Appelscha. Foto Jan Heuff

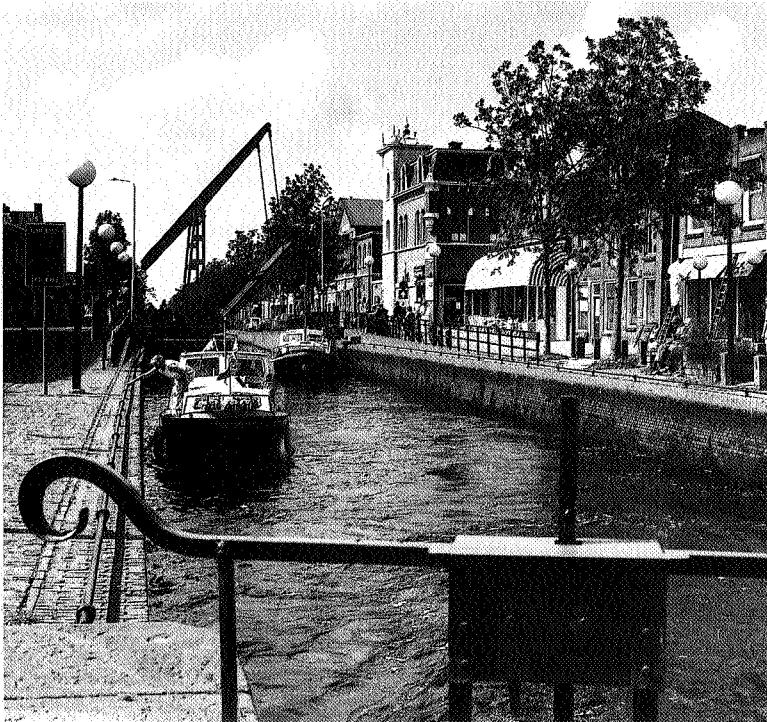
tot 3 september. De bediening gebeurt door vrijwilligers, die een onderkomen hebben nabij de brug of sluis en ze krijgen een vergoeding van de provincie. De Nije Kompanjons hebben zich verplicht een bijdrage te geven van f 24.000,- in de kosten van bediening en onderhoud van sluisen en bruggen. Daarvoor heeft de stichting een vignet ontworpen. Elke passant moet zo'n vignet kopen voor twintig gulden. Het is het gehele jaar geldig en je mag dan zo vaak varen als je wilt. Ook alle kosten van bruggen en sluisen zijn gratis. In de passantenhavens kan men gratis afmeren. Lingsma: 'Mensen die geen boot hebben kunnen natuurlijk ook een vignet kopen. Je kunt het vergelijken

met een vignet wat je nodig hebt op de Zwitserse autowegen. We hebben in 1993 bijna 2500 schepen gehad. Het overige geld besteden we aan zaken als douche/toilet eenheden, de infokrant, aangelsteigertjes, e.d.' Het onderhoud van de vaart en de sluisen ligt bij de provincie en de bruggen bij zowel de provincie als de gemeenten en een brug bij het waterschap. 'De geesten beginnen nu langzaam te rijpen', aldus Brands, op de vraag hoe men nu na twintig jaar actie van de Nije Kompanjons over het openhouden denkt in plaatsen als Oosterwolde. 'We krijgen het gevoel dat de gemeente Ooststellingwerf om is. Ze hebben medewerking verleend bij het

plaatsen van een douche/toiletgebouwtje en ze heeft gezorgd voor een goede aanlegmogelijkheid. De middenstand is enthousiast. Bij de verkoop van huizen staat in advertenties tegenwoordig dat ze gelegen zijn aan de Turfroute en dat is een duidelijke meerwaarde. De nieuwe burgemeester denkt er duidelijk positiever over dan zijn voorganger'.

Interprovinciale turfroute

Hoewel de enige doelstelling is de Opsterlandse Compagnonsvaart open te houden, wil dat niet zeggen dat de Nije Kompanjons zich niet zouden mogen bemoeien met de Drentse Hoofdvaart, want die heeft een

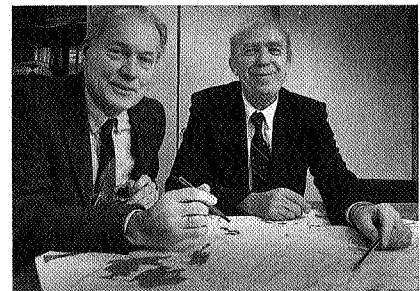
De Opsterlandse Compagnonsvaart te Gorredijk. Foto Jan Heuff

rechtstreekse verbinding met de Opsterlandse Compagnonsvaart en maakt dus eigenlijk ook deel uit van de Turfroute. Lingsma: 'We zijn bezig om een samenwerkingsverband te creëren van de vier noordelijke provincies op het gebied van de watersport. Wij zullen door de minder wordende economie steeds meer in eigen land gaan recreëren.'

Monument van de maand

De Nije Kompanjons ontwikkelen allerlei initiatieven. Zo wordt er ieder jaar een info-

krant uitgegeven met de Turfroute en een viertal fietsroutes. Daarnaast bestaat een boekje met 20 fietsroutes vanuit Gorredijk uitgegeven door VVV Opsterland allemaal beschreven door de heer Brands. 'Ik ben enthousiaste fietser, er komen meer routes bij vanuit andere plaatsen.' De provincie Friesland heeft de Turfroute aangewezen als monument van de maand juni. Hoewel er een zeer duidelijke kaart bestaat die de Nije Kompanjons hebben uitgegeven, heeft de stichting de ANWB verzocht om een nieuwe watersportkaart te maken voor de gebied

De heren Lingsma (links) en Brands van de Nije Kompanjons. Foto Elmer Spaargaren

van de Turfroute in Friesland en Drente. Want de bestaande kaarten houden bij het begin van de Turfroute. Zo'n watersportkaart is de moeite waard, want landschappelijk is de route prachtig. Hij loopt door bossen, weilanden, langs opstreckende kavels en doorsnijdt bij Oosterwolde de Tjonger. Varende vanaf Leeuwarden kun je via de Opsterlandse Compagnonsvaart varen naar Assen, Groningen en Zwolle. **Nb**